Bohusläns museum
RAPPORT 2023:07

Trädgropar i Margretegärdeparken

Arkeologisk undersökning schaktningsövervakning
L1967:8321 (Uddevalla 191)
Stadskärnan 1:37, Uddevalla socken och kommun
Oscar Ortman

BOHUSLÄNS MUSEUM

Bohusläns museum
RAPPORT 2023:07

Trädgropar i Margretegärdeparken

Arkeologisk undersökning schaktningsövervakning

L1967:8321 (Uddevalla 191)

Stadskärnan 1 :37, Uddevalla socken och kommun

Oscar Ortman

BOHUSLÄNS
MUSEUM

Bohusläns museum
Museigatan 1
Box 403
451 19 Uddevalla
tel 0522-65 65 00
info@bohuslansmuseum.se
www.bohuslansmuseum.se

ISSN 1650-3368
Författare Oscar Ortman
Redaktör rapportserie Magnus Rolöf
Grafisk form Lisa K Larsson
Layout och teknisk redigering Edgar Wróblewski
Omslagsbild Foto av Oscar Ortman, Bohusläns museum. Bilden visar stubbrivning närmast Skolgatan
Upphovsrätt Om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. http ://creativecommons.org
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Innehåll

Sammanfattning 6
Bakgrund 6
Landskapsbild 6
- Fornlämningsmiljö 6
- Historiskt källmaterial 8
- Arkeologi i området 9

Syfte och frågeställningar 9
Metod och genomförande 9
Resultat 9
Resultat gentemot undersökningsplanen 9
Materialets potential 11
Slutsatser samt åtgärdsförslag 11
Referenser 12
Tekniska och administrativa uppgifter 13
Bilagor 13

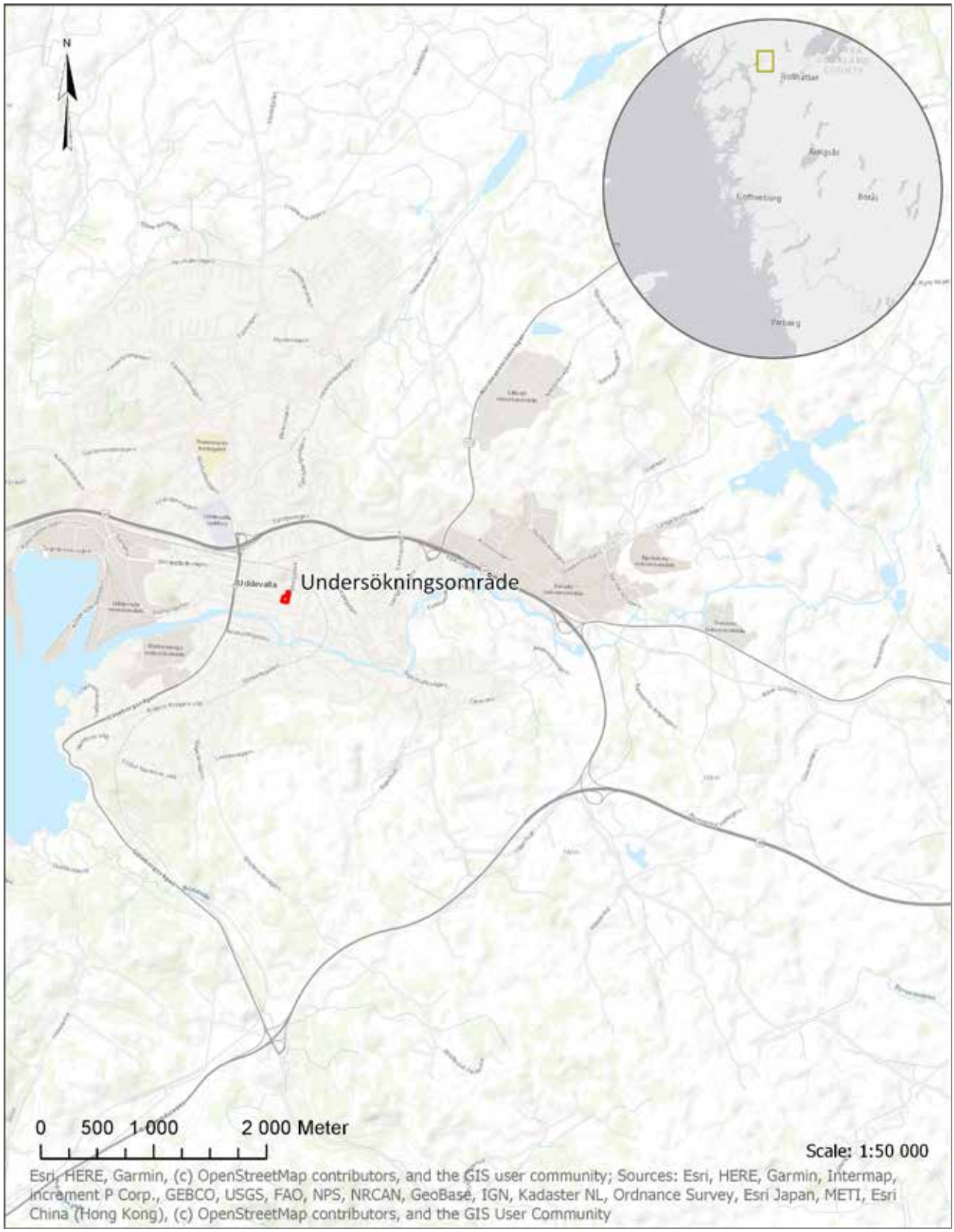

Figur 1. Karta med platsen för undersökningen markerad. Skala 1 :50 000.

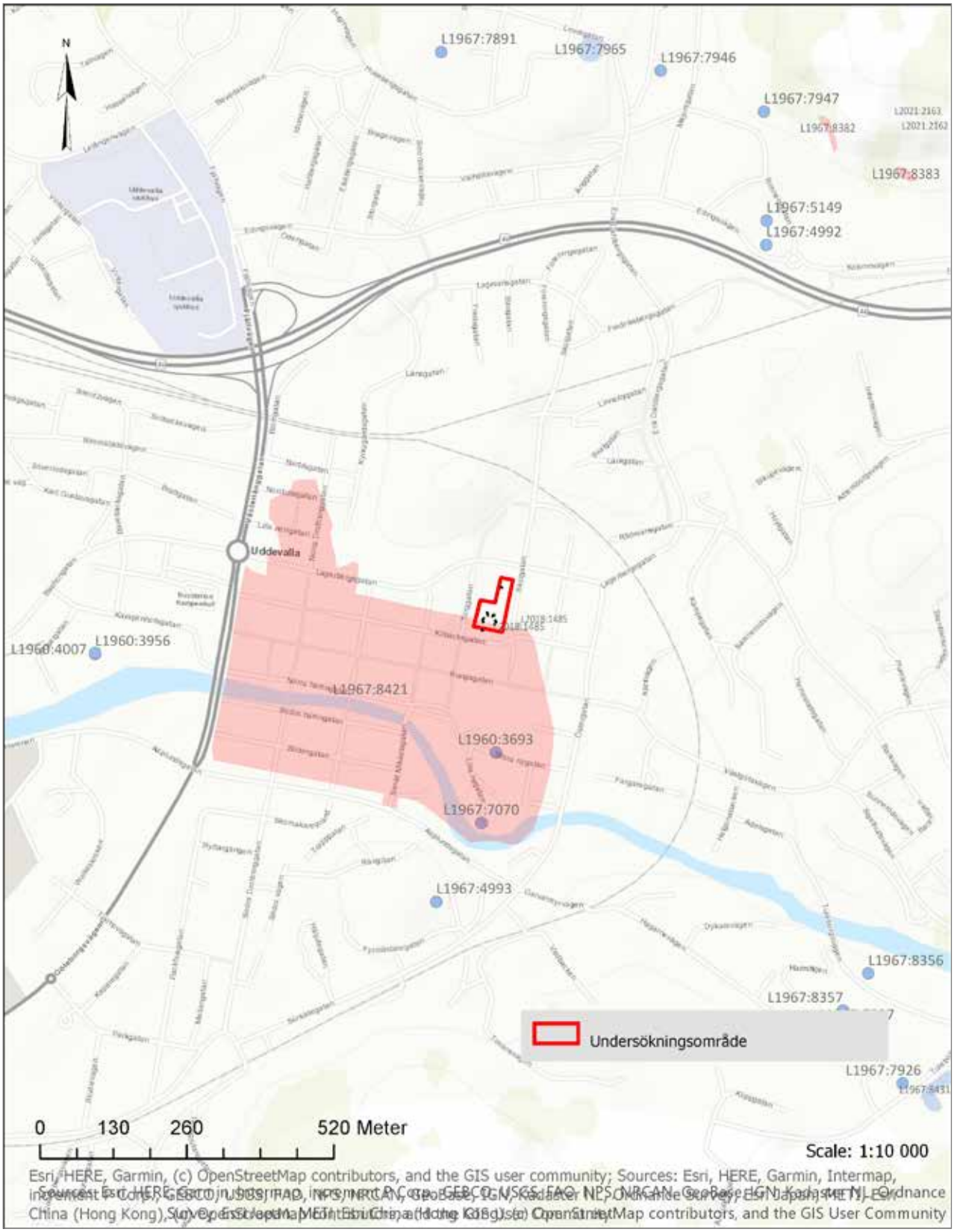

Figur 2. Översikt över undersökningsområdet med närliggande lämningar markerade. Skala 1 :10 000.

Sammanfattning

I samband med att Uddevalla kommun planerade att gräva upp rotsystem till sjuka stubbar i Margretegärdeparken, Stadskärnan 1 :37, genomförde Bohusläns museum i juni och oktober 2022, en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Vid undersökningen kontrollerades fem miljögropar och sju trädgropar. Inga orörda odlingslager berördes som krävde fortsatta arkeologiska insatser.

Bakgrund

I samband med att Uddevalla kommun planerade att gräva upp rotsystem till sjuka stubbar i Margretegärdeparken, Stadskärnan 1 :37, genomförde Bohusläns museum i juni och oktober 2022, en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Undersökningen genomfördes i enlighet med Länsstyrelsens beslut dnr 431-13565-2022 (datum 2022-05-09, tilläggsbeslut 2022-05-16). Rapporten är koncentrerad på frågeställningarna kring Uddevalla stads odlingsjord så som efterfrågades i förfrågningsunderlaget. För en mer heltäckande beskrivning av Uddevallas stads historia och utveckling hänvisas till Ytterberg *et al.* 2021.

Landskapsbild

Fornlämningsmiljö

Fornlämningen Uddevalla RAÄ 191 :1 (L1967 :8421) utgörs av stadslager från den i historisk tid kända staden Uddevalla vid Bäveåns mynning i Byfjorden. Den består av kulturlager inom ett cirka 600 × 340–400 meter stort

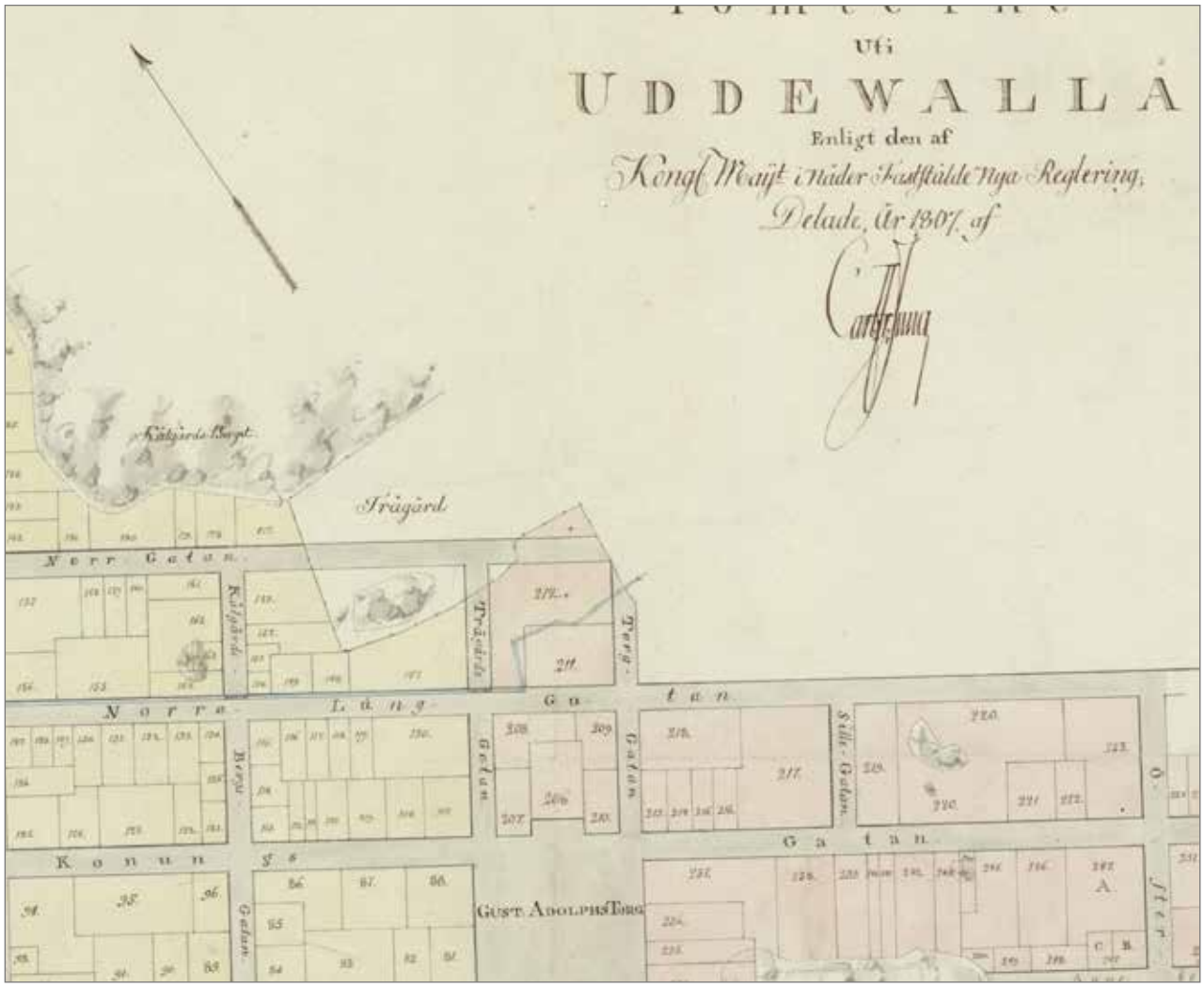

Figur 3. Utsnitt ur 1807 års stadsplan. Illustration skala saknas.

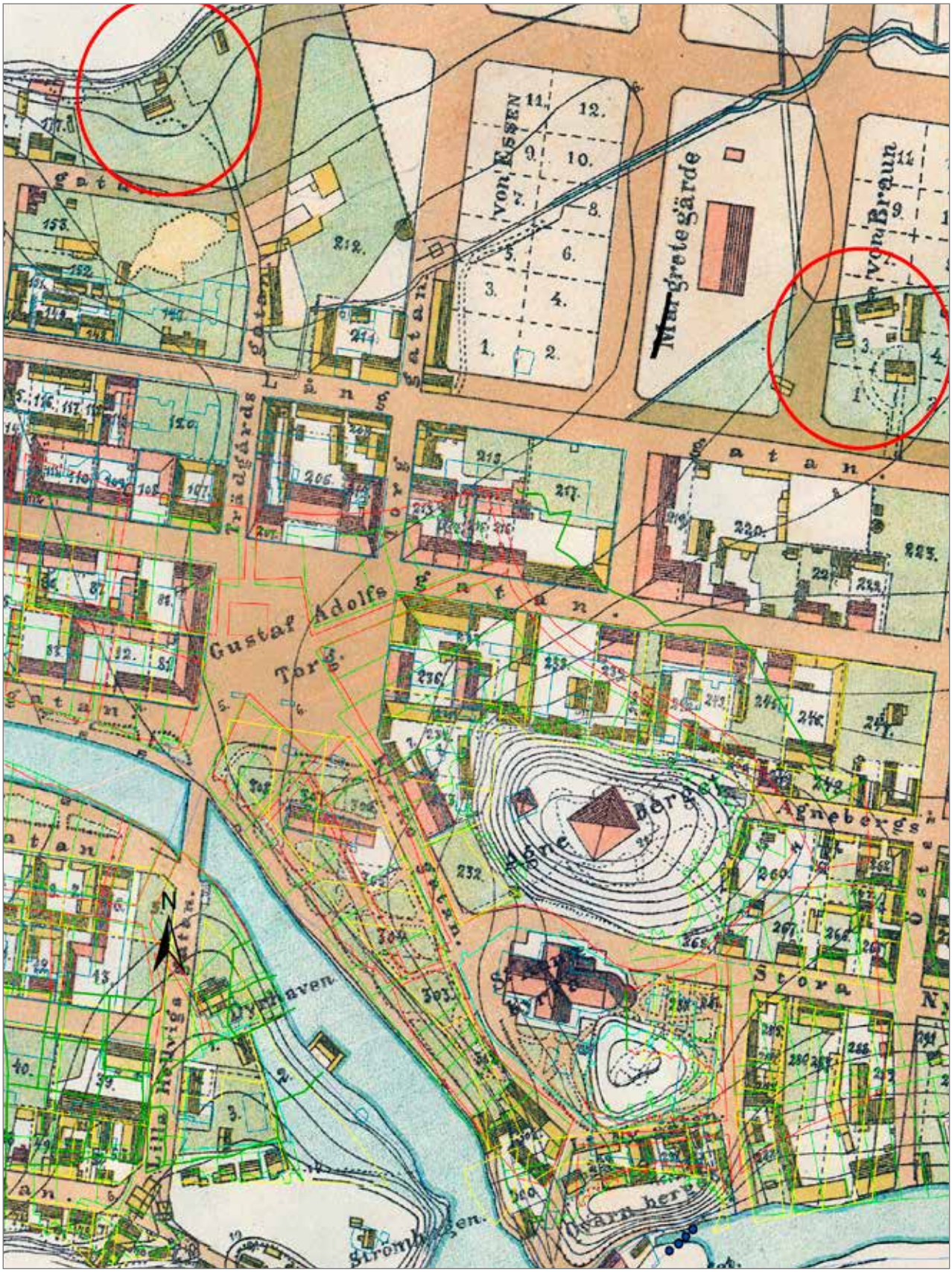

Figur 4. 1890 års karta över Margretgärdeparken. Urhagen och Margretelund markerade med röda cirklar. Skala 1 :4 000..

område, denna yta uppgår 2021 till drygt 22 hektar. Ytan gjordes enligt en byråmässig avgränsning år 1980 (Hasselmo 1980). Fornlämningen omfattar därmed i stort sett området innanför Västerlånggatan/Göteborgsvägen–Lagerbergsgatan–Östergatan–Asplundsgatan, frånsett vissa justeringar av fornlämningens begränsning som gjorts i nordväst (kv Sundberg).

Området överensstämmer i stora drag med den äldsta stadsplanen över staden från år 1690. Landsvägen har vid nuvarande Uddevalla centrum korsat Bäveån, där en bro omnämns redan på 1300-talet. Topografin är kuperad, med en lutning från torgytan ned mot ån, medan det ned mot åmynningen är relativt flackt. Detta flacka låglänta parti har ofta drabbats av översvämningar (Hasselmo 1980 :8ff, 37). Naturgeografiskt är den historiska stadsplanen inpassad längs båda sidor av Bäveån, mellan sista strömfallet (Strömberget) och åmynningen. Detta område har en markant begränsning i den omslutande höglänta bergsterrängen.

Under kvarteret Rådhuset har det hittats odlingsspår och lämningar från lågteknisk järnframställning från tidigt 1500-tal, och strax österut i kvarteret Aminoff är odling belagd under första delen av 1500-talet. Även stora mängder av slagg har hittats i de äldsta faserna vid undersökningar i kvarteret Åberg (Svedberg 2005, Johansson i manus).

Historiskt källmaterial

På 1783 års geometriska karta över Uddevalla ligger området vid Margretegärde inom Comisarierådet Micael Kochs äng (Lantmäteristyrelsens arkiv Uddevalla stad). Efter 1806 års stadsbrand då den nya stadsplanen genomförs 1807 utgör Norra långgatan (nuvarande Kilbäcksgatan) stadens nordliga begränsning i denna del. Under 1800-talet omvandlas området runt Kilbäcken från ängs- och åkermark till park/kvartersmark. På 1890 års karta över Uddevalla har kvarteren norr om Norra långgatan inlemmats i stadsplanen Margretegärde skolan har byggts. Den nuvarande Margretegärdeparken är uppdelad i tolv lotter och benämnd von Essen. Hans Henrik von Essen var den siste generalguvernören i

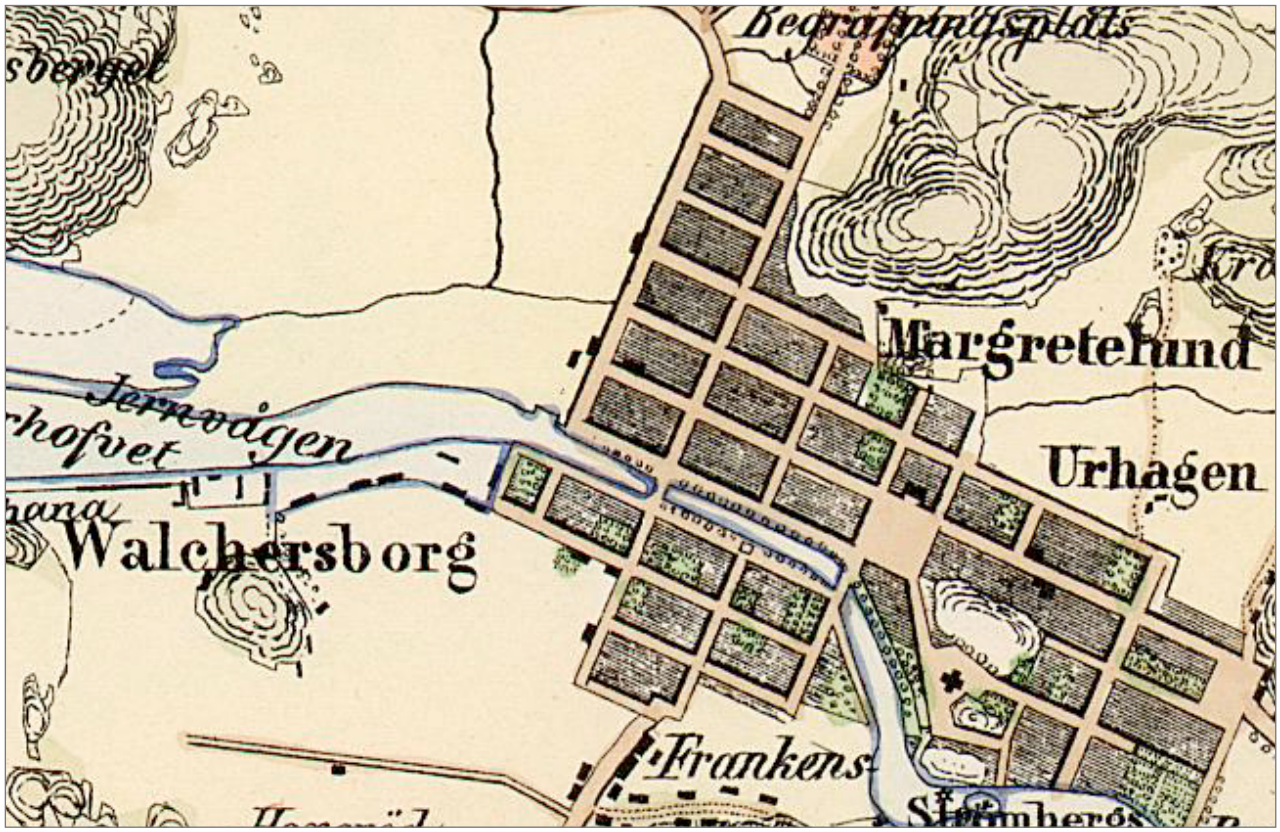

Figur 5. Utsnitt ur Ljunggrens atlas 1855, som visar platsen för Margretelund och Urhagen. Illustration skala saknas.

Pommern och den förste riksståthållaren i Norge. På 1820-talet blev han sjuk och kom till Gustafsbergs kurort för att kurera sig. Han dog i Uddevalla 1824 (Kristiansson 1956:124). På samma sätt har kvarteret von Braun också delats in i tolv lotter (LMV 1890 års karta). På 1855 års karta benämns området, mellan Norra långgatan Kilbäcken och vägen till Marieberg. På Urhagen inom kvarteret von Braun fanns då en bebyggelse markerad (LMV 1855). Samma bebyggelse finns också markerad på 1890 års karta. Norr om Kilbäcken låg under 1700- och 1800-talet Margretelunds trädgårdar. Bebyggelsen på Marielund låg längre norrut längs med nuvarande Lagerbergsgatan.

Arkeologi i området

Vid flera tillfällen, under de senaste åren, har den historiska staden Uddevalla och dess norra gräns undersökts. Under 2013 och 2014 utförde Riksantikvarieämbetet UV väst och Bohusläns museum arkeologiska förundersökningar i kvarteret Bilde 2 i Uddevalla 191 nordvästra del. I södra delen av undersökningsområdet påträffades fragmentariska spår av bebyggelse från 1700-tal. Här påträffades också en källare daterad till 1800-tal. I norra delen av undersökningsområdet påträffades ett odlingslager. Odlingslagret tolkades som urbanodling i under tidigmodern tid (Ytterberg & Peterson 2015). Odlingsspår påträffades också vid den arkeologiska förundersökning som Bohusläns museum utförde på Kvarteret Sundberg 2015 och 2016. På 1600- och 1700-talet fanns där låglänta ängs- och hagmarker. Vid undersökningen hittades spår av odlingsjordar och kålgårdar. Man hittade få spår av bebyggelse, en enklare bod inne i en av kålgårdarna (Ytterberg 2019). Inom kvarteret Aminoff strax söder om Margretgärdeparken, utförde UV Väst undersökningar 1988. Här fanns bostadshus i södra delen av kvarteret Aminoff medan den norra delen varit obyggd. Den obebyggda delen av tomten ingår antagligen i Uddevallas stadsjordar (Svedberg 2005).

Vintern 2018 genomförde Bohusläns museum en schaktningsövervakning på Margretegärdeskolans skolgård, då påträffades en äldre markhorisonten A3 som man då kopplade samman med odling som bedrevs på Margretelund eller Urhagen (Bergstrand & Ortman 2019).

Under 2022 banades hela Skolgatan av för att nedlägga några mindre rör/el men främst för ny ytbeläggning. Vid schaktningsövervakningen som gjordes här påträffades uppblandade odlingslager på ett djup av 0,4–0,5 meter, även vissa mindre fynd gjordes av bland annat rödgods, kritpipor och porslin. Bland fynden hittades en engelsk blyplomb från andra halvan av 1600-talet och ett skospänne (Johansson manus).

År 2018 utförde Bohusläns museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning längs med östra Kungsgatan. Ur fyra makrofossilprover togs analyser från odlingslager på 1,4 till 1,7 meters djup. I tre av proverna påträffades odlingsväxter. Utifrån resultatet var det möjligt att diskutera gödsling, jordförbättring och bevattning (Johansson 2022:26f).

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att vetenskapligt undersöka eventuellt orörda äldre odlingslager.

Metod och genomförande

Då några sådana inte berördes kom de grävda schakten att dokumenteras på sedvanligt sätt, genom inmätning och lagerbeskrivning. Fotodokumentation gjordes i de fall det ansågs befogat.

Resultat

Vid undersökningen kontrollerades fem miljögropar och sju trädgropar, se figur 3 och bilaga 1. Miljögroparna grävdes ner till mellan 0,8 och 1,5 meters djup, trädgroparna grävdes ner till mellan 0,6 och 0,7 meters djup. Schakten undersöktes och lagerföljden dokumenterades utifrån schaktens profil.

I schakt 1 påträffades en äldre matjordshorisont. Då matjorden här innehöll tegelkross och järnskrot gjorde vi bedömningen att det inte var aktuellt att ta makrofossilprov. I övriga schakt var matjorden omrörd av sentida aktiviteter. Schakt 6 grävdes ner till en äldre matjordshorisont.

Resultat gentemot undersökningsplanen

Då inga orörda lager undersöktes, bedömdes det inte aktuellt att ta några makrofossilprover.

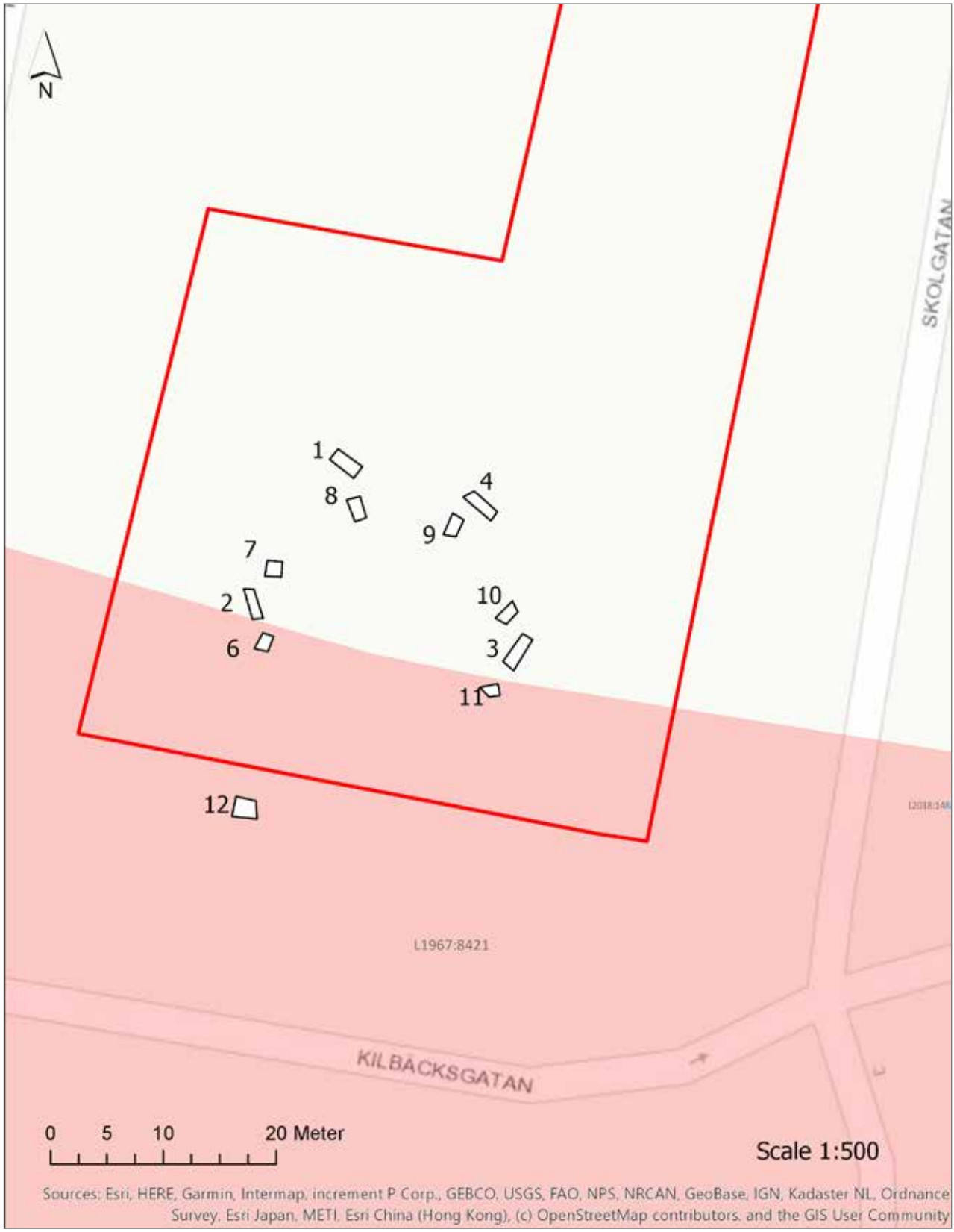

Figur 6. Plankarta med grävda schakt och miljögropar. Grundkarta ESRI. Skala 1 :500.

Materialets potential

Schakt 6 grävdes ner till vad som bedömdes vara en orörd äldre odlingshorisont. Detta tyder på att man vid framtida markingrepp kan stöta på odlingslager som är värda att undersökta. Resultatet från Kungsgatan mot öst (Johansson 2022) visar dock att makrofossilprover från djupare liggande lager mycket väl kan ge information om stadens äldre odlingsmark.

Slutsatser samt åtgärdsförslag

Vid 2022 års schaktningsövervakning i Margretegärdeparken, Stadskärnan 1:37, undersöktes inga orörda odlingslager, som krävde fortsatta arkeologiska insatser.

Figur 7. Schakt 6, i botten på schaktet skymtar sandblandad äldre matjord med tegel och en del större stenar. Lodfoto. Foto Oscar Ortman, Bohusläns museum.

Referenser

Litteratur

Bergstrand,& Ortman, O. 2019. *Vid Kungstorget och Margretegärde*. Arkeologisk undersökning/schaktningsövervakning, Raä Uddevalla 191:1 (L1967:8421), Stadskärnan 1 :173, Margretegärde 1, Uddevalla socken, Uddevalla kommun Bohusläns museum Rapport 2019:15.

Hasselmo, M. 1980. *Uddevalla. Medeltidsstaden 23*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer Rapport. Stockholm.

Johansson, E. 2019. *Kungstorget. Torget över tid*. Arkeologisk förundersökning, Uddevalla 191:1 (L1967:8421), Stadskärnan 1 :173. Uddevalla socken och kommun. Bohusläns museum Rapport 2019:26.

Johansson, E. 2021. *Nytt ljus över Kvarteret Sundberg*. Arkeologisk schaktningsövervakning och undersökning 2019, Uddevalla 191:1, Kv. Sundberg, Uddevalla kommun och socken. Bohusläns museum Rapport 2021:31.

Johansson, E. 2022. *Kungsgatan mot öst*. Arkeologisk undersökning och schaktningsövervakning, L1967:8421 (Uddevalla 191:1), Stadskärnan 1:173, Uddevalla socken, Uddevalla kommun. Bohusläns museum Rapport 2022:05.

Kristiansson, S. 1956. *Uddevalla stads historia III. 1806–1863*. Barneviks tryckeri, Uddevalla.

Svedberg, V. 2005. *Arkeologiska undersökningar i Uddevalla stad. Arkeologiska undersökningar under åren 1987–1992 utefter Kungsgatan i Uddevalla Bohuslän, Uddevalla stad, kvarteren Aminoff, Hegardt och Åberg m.fl. RAÄ 191*. Arkeologiska schaktkontroller, förundersökningar och undersökningar. Riksantikvarieämbetet UV Väst Rapport 2005:11, Mölndal.

Ytterberg, N. 2019. *Kvarteret Sundberg. Livet vid norra tullen under 1700-talet*. Arkeologi i Uddevalla stad 4. Arkeologisk förundersökning och slutdokumentation. Uddevalla 191:1. Kv Sundberg. Uddevalla socken och kommun. Bohusläns museum rapport 2019:38.

Ytterberg, N. & Peterson, J. 2015. *Bebyggelse och odling från 1700- och 1800-talen*. Arkeologi i Uddevalla Stad 2. Arkeologisk för- och slutundersökning. Uddevalla 191 :1, Kvarteret Bilde 2, Uddevalla socken och kommun. Bohusläns museum Rapport 2015:27.

Ytterberg, N., Lennblad, A., Bergstrand, T., Forsblom Ljungdahl, V. & Johansson, E. 2021. *Spår av det äldsta Uddevalla i Hasselbacken Arkeologiska undersökningar 2014–2015*. Arkeologi i Uddevalla stad 5. Arkeologiska för- och slutundersökningar Uddevalla 191:1, Stadskärnan 1:173, Uddevalla stad. Bohusläns museum Rapport 2021:30.

Övriga källor

Bohusläns museum arkiv

Kulturmiljöregistret (KMR). Riksantikvarieämbetet

Otryckta källor

Johansson, E. Manus arbetsmaterial. Rapport arkeologisk undersökning schaktövervakning Länsstyrelsen dnr 431-49238-2021, Bohusläns museum dnr 21/0447

Lantmäteristyrelsens arkiv

Uddevalla stad. Geometrisk av mätning 1783 N 128-1:8

Uddevalla stad laga delning N 128-1:14

Uddevalla stad. Ljunggrens atlas, litografi, 1855 LJ-29

Lantmäterimyndighetens arkiv

Uddevalla stadsplan 1890

Tekniska och administrativa uppgifter

Projektnamn : Margretegärdeparken SCH
Rapportnummer : 2023:07
Länsstyrelsen dnr : 431-13565-2022
Bohusläns museum dnr : 22/0142
Bohusläns museum : PA21070
Fornlämningsnr : L1967:8321
Uppdragsnummer (KMR): 202201408

Län : Västra Götalands län
Kommun : Uddevalla
Socken : Uddevalla
Fastighet : Stadskärnan 1:37

Ek. karta : 8154
Läge : X 6471756, Y 320901
Meter över havet : 6 meter
Koordinatsystem : Sweref 99 TM
Höjdsystem : RH2000

Uppdragsgivare : Samhällsbyggnadsförvaltningen, Uddevalla kommun
Ansvarig institution : Bohusläns museum
Projektledare : Eirik Johansson
Projektgrupp : Oscar Ortman, Mattias Frisk
Underkonsult :
Fältarbetstid : 2022-07-10 – 2022-10-25
Undersökt yta : Cirka 25 löpmeter

Arkiv : Bohusläns museums arkiv
Fynd : Inga fynd omhändertogs

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Storlek (m)	Djup (m)	Lagerbeskrivning (m)
1	2,7x 1,25	1,00	Torv 0,1m, sedan 0,8-0,9m äldre matjord innehållandes tegelkross och enstaka järnskrot. Undergrund av lera på ca 0,9-1m djup.
2	2,7x 0,9	0,80	Torv 0,1m, sedan 0,2m omrörd tegelinblandad matjord följd av 0,2m skalgrusinblandad matjord. Därefter följer lättare mängd, ca 0,3m raseringsmassor innan undergrund av lera påträffas.
3	3,1x 1,15	1,30	Torv 0,1m, därefter påförda msssor/matjord innehållandes mindre mängd skalgrus, tegelkross och enstaka tegelstenar. Undergrund av lera.
4	2,9x 1,0	1,00	Torv 0,1m följt av lerig matjord innehållandes mindre mängd tegelkross och skalgrus ner till undergrund av lera.
5	3x1,5	1,50	0-0,5 fyllegrus, 0,5-1,2 lera med skalgrus, tegelrör mm, 1,2-1,5 lerig naturlig sand.
6	1,4 x 1,1	0,60	0 -0,6 matjord uppblandad med sand och enstaka större stenar. En tegelsten. Grävd ner till äldre matjordshorisont.
7	1,2 x 1,2	0,60	0 -0,6 matjord uppblandad med sand.
8	1,5 x 1,1	0,70	0 -0,7 matjord uppblandad med sand.
9	1,8 x 1,1	0,60	0 -0,4 matjord därunder lera grävd till 0,6m.
10	1,4 x 1,6	0,60	0 -0,6 matjord uppblandad med sand.
11	1,4 x 1,4	0,70	0 -0,7 matjord uppblandad med sand.
12	1,8 x 1,5	0,60	0 -0,6 matjord uppblandad med sand.